

Kahden maailman välillä

Aikalaistutkijoiden käsitykset suomalaisesta hyvinvointivaltiosta 1990-luvun laman aikana

Weneri Väätäinen

Kandidaatin tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Werner Väättäin

Kahden maailman välillä - aikalaisten käsitykset suomalaisesta hyvinvointivaltiosta

1990-luvun laman aikana

Sivumäärät: 26

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen 1990-luvun lama-ajan akateemisen väestön puheenvuoroja suomalaisesta hyvinvointivaltiosta. Käsittelem kahta teosta, joista ensimmäinen on Raija Julkusen kirjoittama Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. Toinen teos - Hyvinvointivaltio Ristiaallokossa; faktat ja tosiasiat - koostuu useammasta puheenvuorosta. Puheenvuoron antaneet kertovat omia ajatuksiaan suomalaisesta hyvinvointivaltiosta ja samalla he tuovat arvojaan rohkeasti esille.

Puheenvuoron antaneilla esiintyy vahva mielipide oikeudenmukaisuudesta, vapaudesta ja tasa-arvosta ja näiden kolmen käsitteen perusteella he kertovat omat ajatuksensa suomalaisesta hyvinvointivaltiosta. Käsitteet kuitenkin ovat jokaiselle ihmiselle henkilökohtaiset, ja jokainen omaksuu käsitteet omalla tavallaan. Jokainen tuo esille mielipiteensä mitä toivoisi tapahtuvan laman aikana, ja puolustaa omia ajatuksiaan puheenvuorojen aikana. Arvot ja käsitykset yllä olevista termeistä luo kunkin henkilön ajatusmaailman suomalaisesta hyvinvointivaltiosta.

Avainsanat: Oikeudenmukaisuus, vapaus, tasa-arvo, libertarismi, egalitarismi ja 1990-luvun lama.

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Keskustelua hyvinvointivaltion peruspilareista lama-ajalla.....	6
2.1	Terveysturvan ja hoiva-aloista nousseet kysymykset ja yleinen keskustelu.....	6
2.2	Keskustelu koulutuksesta ja sen rahoituksesta	10
2.3	Suomen sosiaaliturvan kyseenalaistaminen ja puolustaminen.....	13
3	Käsitteiden monitulkintaisuus ja arvomaailman merkitys	17
3.1	Tasa-arvo ja vapaus aikalaisten puheessa laman aikana.....	17
3.2	Oikeudenmukaisuuden tulkinnat aikalaisten silmissä	20
4	Lopuksi	24
	Lähteet.....	26

1 Johdanto

Kansantalouden ongelmat ovat erittäin vakavat; ne eivät ole suhdanneluontoisia, vaan myös rakenteellisia¹

Iiro Viinanen - valtiovarainministeri 1991

Yllä oleva sitaatti on valtiovarainministerin lausunto suomalaisen hyvinvointivaltion tilanteesta vuodelta 1991. Tämän ja muiden samanlaisten kommenttien takia yhteiskunnallinen keskustelu kasvoi Suomen hyvinvointivaltiosta ja siitä, miten sitä tulisi toteuttaa taloudellisesti haastavassa tilanteessa. Vuosia kestäneen laman vaikutukset olivat syynä siihen, miksi suomalainen hyvinvointivaltio oli kyseenalaistettuna.² Hyvinvointivaltiota kyseenalaistettiin tai tuettiin monesta eri näkökulmasta ja eri ihmiset painottivat eri asioita. Heräsi kysymyksiä siitä, mitkä hyvinvointivaltion palvelut tulisi säilyttää, ja mistä oltaisiin valmiita luopumaan tai leikkaamaan. Laman tarkkaa syytä ei tiedetty aikanaan, mutta sen epäiltiin johtuvan liiaksi paisuneesta hyvinvointivaltiosta ja Neuvostoliiton romahduksesta.³

Suomen hyvinvointivaltion rakentamisen motiivina oli osaksi yhtenäistää kansaa ja luoda mahdollisuuksien tasa-arvoa. Hyvinvointivaltion ydinperusta muodostettiin vasta 1950-luvulla, vaikka aikaisemmin oli tehty jo päätöksiä hyvinvointivaltiomallin puolesta. Sitä kehitettiin Ruotsin hyvinvointivaltio järjestelmää ihannoimana 1990-luvulle saakka, kunnes lama loi pinnalle keskustelun leikkauksista. Siitä heräsi kysymys, miten sen hetkinen hyvinvointivaltio voi enää selvitä lamakauden ongelmista. Suomi oli selvinnyt aikaisemmista suhdanteista joutumatta tekemään leikkauksia, mutta taloudellisen kuplan puhkeaminen ja muut taloutta kuormittavat syyt olivat Suomen taloudelle ja hyvinvointivaltiolle liikaa.⁴ Heikki Hiilamo myös antaa valtion ja pankkien toiminnasta esimerkin, joka edesauttoi pahentamaan laman seurauksia. Hiilamon mukaan rahamarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla pahensi lamaa, koska lainoja myönnettiin henkilöille, joilla ei olisi ollut aikaisemmin annettu lainaa.⁵

Taloudellinen suhdanne loi tilanteen missä ihmiset halusivat osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, johon liittyi vahvasti Suomen tarjoamat julkiset palvelut kansalaisilleen. Lama

---

¹ Kiander 2001, 24.

² Kiander 2001, 86.

³ Hautamäki 1993, passim.

⁴ Yliaska 2014, 66-70.

⁵ Hiilamo ei ole ainut, joka käsittelee aihetta. Hiilamo 2011, 93-94.

aiheutti köyhyyttä, työttömyyttä ja tuloerojen kasvua eikä palveluiden ja tukien leikkaaminen auttanut ihmisten tilannetta.⁶ Laman seuraukset puolestaan olivat hyvinvointivaltion palveluiden heikentyminen ja huono-osaisten aseman heikkeneminen.⁷ Lama ja laskusuhdanteet usein luovat vastakkainasettelun siihen mistä palveluista tulee leikata ja mistä ei. Tämä lama ei ollut poikkeus ja hyvinvointivaltion peruspilareista käytiin jatkuvasti keskustelua.⁸

Yhteiskunnallisen ja tunteita herättävän dilemman inspiroimana ajan akateeminen väestö, kuten moni muukin kertoi mielipiteitä siitä, miten pelastaa tai säilyttää hyvinvointivaltio. Tulen käsittelemään kahta aikalaisten akateemisen väestön teosta heidän omista arvoistaan ja mielipiteistään liittyen suomalaiseen hyvinvointivaltioon. Kyseiset teokset toimivat tutkielmani aineistona. Ensimmäisenä teoksena on Raija Julkusen kirjoittama: Hyvinvointivaltio ristiaallokossa (1992).⁹ Toinen analysoitava teos on useamman tekijän puheenvuoro ajankohtaisista aiheista: Hyvinvointivaltio Ristiaallokossa; faktat ja tosiasiat (1993). Teoksissa tuodaan esille tulevaisuudenkuvia hyvinvointivaltiosta, riippuen siitä mitä tullaan tekemään ja argumentoidaan mahdollisia leikkauksia puolesta tai vastaan. Samalla käydään laajalti omiin arvoihin perustuvaa keskustelua siitä mikä on ”oikein”. Lähteissä otetaan rohkeasti kantaa sen hetkiseen tilanteeseen ja alkuperäislähteet perustuvat korkeasti koulutettujen kirjoituksiin ja mielipiteisiin. Jokaisella tekijällä on omat mielipiteet ja kirjoittajien arvot vaihtelevat, mikä luo moninaisuutta ja enemmän perspektiiviä lähteisiin. Suurin osa viittaa teksteissään tutkimuskirjallisuuteen ja mahdollisesti myös yhteiskuntafilosofien ajatuksiin.

Tutkielmassa analysoidaan aikalaisten puheita suomalaisesta hyvinvointivaltiosta 1990-luvun laman ajalta. Tulen käyttämään lähilukua, jonka avulla pyrin tuomaan aineistosta esille ajan kontekstin hyvinvointivaltiosta. 1980-luvulla julkaistun tietosanakirjan Facta 2001 mukaan hyvinvointivaltio määriteltiin näin: ”Nykyaikaisista teollistuneista maista käytetty nimitys, joka viittaa niille tyypilliseen korkeaan elintasoon sekä lähes aukottomaan sosiaaliturvaan.”¹⁰ Edellä oleva sitaatti on virallinen näkemys siitä minkälaisena suomalainen hyvinvointivaltio koettiin aikanaan. Tarkastelen erityisesti syitä ja perusteluja sille, miten puheenvuoron antaneet perustelevat omat väitteensä hyvinvointivaltion palveluiden leikkaamisen tai

---

⁶ Timonen 2002, 274.

⁷ Kiander 2001, 83.

⁸ Hyvinvointivaltion peruspilareita ovat kattava sosiaalihuolto, koulutus ja terveydenhuollon palvelut, joita tarjotaan kansalaisille. Jauhiainen 1993 s.19; Anttonen 1994, 217.

⁹ Julkunen 1992, Passim.

¹⁰ Facta 2001 1983, 88.

ylläpitämisen puolesta tai vastaan. Samalla aikalaiset käyttävät retoriikassaan vahvasti hyödyksi oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja ihmisten yksilöllisen vapauden termejä. He lähtökohtaisesti perustelevat näiden käsitteiden avulla omat mielipiteensä. Suomalaisella hyvinvointivaltiomallilla pyritään turvaamaan kansalaisten vapaus, tasa-arvoisuus ja oikeudenmukaisuus. Tässä tutkielmassa keskitytään erityisesti näihin kolmeen arvoon aikalaisten retoriikassa ja siihen, miten he perustelevat omat väitteensä ja ehdotuksensa. Näiden kolmen käsitteen kautta pyrin analysoimaan miksi ja miten aikalaiset käyttävät käsitteitä. Alkuperäislähteissä pisimmät puheenvuorot saavat hyvinvointivaltiota ja työelämää tutkinut Raija ja hyvinvointivaltiota ja suomalaista yhteiskuntaa tutkinut Antti Hautamäki, joita tulen käsittelemään eniten tutkielmassa. Molempien puheenvuorot ja niistä kumpuavat arvot ovat erilaiset, mikä auttaa luomaan keskustelua aineistojen välille. Tulen kuitenkin käymään läpi ja käsittelemään myös Jan Otto Anderssonin, Riitta Jallinojan, Ilkka Niiniluodon ja Hannu Uusitalon puheenvuoroja, mutta jäävät pienemmälle käsittelylle, kuin edellä mainittujen henkilöiden puheenvuorot.¹¹

Alkuperäisaineiston kirjoittajat perustavat ajatuksensa omiin arvoihinsa ja siihen mikä on ”oikein”. Siitä huolimatta kirjoittajilla saattaa olla erilaisia näkökulmia suomalaiseen hyvinvointivaltioon, kuten feministinen, yhteiskuntafilosofinen tai markkinataloudellinen näkökulma.¹² Erilaisten kysymysten ja näkökulmien avulla kirjoittajat tuovat oman näkemyksensä ”totuudesta” ja siitä mikä olisi oikea tapa toimia laman ollessa pahimmillaan. Suuri osa kirjoittajista viittaa tai sivuaa yhteiskuntafilosofia, kuten John Rawlsia, Robert Nozickia tai Adam Smithia. Tulen käsittelemään tekstissä lähtökohtaisesti Rawlsia, koska hänen teoriaansa käsitellään aineistoissa eniten. Näen Rawlsin tärkeänä tutkielmalle erityisesti, kun sitä käytetään retoriikassa hyödyksi ja sen kautta osa aikalaisista tuovat esille omia näkökulmiaan. Rawlsin oikeudenmukaisuus teoria käsittelee mahdollisuuksien tasa-arvoa ja sitä, miten se toteutettaisiin. Kaikilla tulisi olla esimerkiksi opiskelupaikat yhtäläisesti saavutettavissa, jotta mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuisi. Teoria myös vetoaa, että jokaisella olisi oikeus muun muassa sananvapauteen ja itsensä toteuttamiseen.¹³

---

¹¹ Nämä puheenvuorot jäävät vähemmälle käsittelylle, johtuen tutkielman laajuudesta ja siitä, että heidän puheenvuoronsa ovat lyhyemmät.

¹² Kenenkään näkökulma ei kuitenkaan ole yksiselitteinen vaan saattaa koostua monesta erilaisesta inspiraation lähteestä, vaikka pääsuuntaus on havaittavissa.

¹³ Teoria on moniulotteisempi ja siihen liittyy esimerkiksi tietämättömyyden verho, joka ei suoranaisesti liity tutkielman aiheeseen. Aiheesta voi lukea lisää esimerkiksi, Herne 2018, 15–20.

On hyvä ottaa huomioon, ettei Suomen tilanne ollut ainutlaatuinen. 1970-luvulta lähtien hyvinvointimalleja on kritisoitu, johtuen sen hetkisestä lamasta, mutta Manner-Euroopassa ja Britanniassa puhe jatkui vielä pitkään. Tähän vaikutti uusliberalistinen talousajattelu, kun keynesiläisyys putosi muodista ja valtion osallistumista talouteen haluttiin vähentää tai kokonaan lopettaa.¹⁴ Keynesiläisyys on talousoppi, jossa nähdään valtion olevan merkittävässä roolissa talouden suhdanteiden tasapainottelussa, työllisyyden ylläpitämisessä korkealla ja siinä nähdään valtion sekaantuminen talouteen vakauttavan taloutta.¹⁵ Taloudellinen ja poliittinen ideologia oli kääntymässä pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia vastaan. Yleisesti inflaatio ja korkotasojen nousu ja työttömyys nähtiin suurena uhkana maailmalla, mikä johti koko hyvinvointivaltiomallin kannattavuuden kyseenalaistamiseen.¹⁶ Tähän keskusteluun erityisesti 1980-luvulla liittyi reaganismi ja thatcherismi, jonka tavoitteena oli vähentää valtion osallisuutta kansalaisen elämässä. Yläkäsite näille ismeille on libertarismi, jolla pyritään korostaa yksilöllisyyttä ja yksilöiden vapautta.¹⁷ 1990-luvun Suomessa ei usein käytetty eikä aikalaisten puheenvuoroissa käytetä käsitettä libertarismi. Esimerkiksi Hautamäki itse käyttää termiä moderni liberalismi, jolla hän korostaa yksilön vapautta. Kuitenkin kansainvälisessä keskustelussa samana aikana libertarismia saatettiin käyttää ja käsitettä esiintyy enemmän esimerkiksi 2000-luvulla tehdyssä tutkimuskirjallisuudessa.¹⁸ Käytän kuitenkin käsitettä tutkielmassa, koska se on osuva ja toimiva termi tässä kontekstissa.

1970-luvun laman jälkeen parhaana esimerkkinä toimii Iso-Britannia, joka menetti hyvinvointivaltion tarjoamia palveluita thatcherismista johtuen. Margaret Thatcher¹⁹ halusi antaa enemmän mahdollisuuksia ja valtaa kansalaiselle omasta elämästä, jonka takia hyvinvointivaltion peruspilareita ja muita palveluita leikattiin merkittävästi. Valtion osallistumista ihmisten elämää vähennettiin merkittävästi riippumatta siitä mitä se teki markkinoille ja työllisyydelle. Pitkän juoksun puhe liittyi pelkästään, siihen kuinka paljon säästetään eikä siihen mitä säästöt aiheuttaisivat taloudelle ja ihmisten elämään.²⁰ Yleisesti pyrkimys oli luoda säästöjä leikkaamalla ja vähentämällä valtion osuutta ja luomalla malli, joka olisi lähempänä yhdysvaltalaisista

---

¹⁴ Ylivieska 2014, 71, 77.

¹⁵ <https://www.investopedia.com/terms/k/keynesianeconomics.asp> (luettu 9.12.2024).

¹⁶ Ylivieska 2014, 71.

¹⁷ Herne 2012, 126.

¹⁸ Käsite on saattanut lisääntyä vasta 1974 jälkeen, kun Robert Nozick oli kirjoittanut: *Anarchy, State and Utopia* -kirjan, jossa hän käsittelee muun muassa libertarismia.

¹⁹ Margaret Thatcher oli konservatiiviseen puolueen puheenjohtaja vuodesta 1975 lähtien ja Ison-Britannian pääministeri vuosina 1979–1990.

²⁰ Taylor-Gooby, Larsen 2004, 60.

hyvinvointivaltiomallia, jossa korostetaan yksilöä eikä valtiota.²¹ Mistä kaikki tämä johtui? Syitä on monia, mutta A. B. Atkinson antaa suurimmaksi syyksi ideologisen muutoksen, jossa Rawlsin yhteiskuntafilosofinen- tai vastaavanlaiset teoriat eivät saaneet enää niin paljon kannatusta ja muiden intresseistä ei enää välitetty niin paljon.²²

Tutkimuskirjallisuutena toimii monet erilaiset teokset, jotka käsittelevät lamaa erilaisilla tavoilla, kuten taloudellisesta, sosiaalisesta ja globaalista näkökulmasta. Tärkein teos on Jaakko Kianderin Laman opetukset -teos. Teoksessa Kiander kertoo tarkasti, kuinka Suomi menetteli laman aikana ja pohtii kriittisesti Suomen toimintaa lamaa edeltävänä- ja sen jälkeisenä aikana. Tarkoituksena on saada mahdollisimman laaja kokonaiskuva 1990-luvun lamasta ja sitä edeltäneestä ajasta, jota muutkin teokset valottavat. Tuomas Salvin Pro-Gradu -tutkielma on lähimpänä tutkielmani aihetta. Salvinin tutkielmassa käsitellään Helsingin sanomissa lamaa edeltävänä ja laman aikana käytyä puhetta. Tutkimuskirjallisuus auttaa valottamaan ja taustoittamaan lama-ajan henkeä. Ongelmana tutkimuskirjallisuudessa on, että osa tutkimuskirjallisuudesta on tehty laman aikana tai lähellä lamaa. On vaikea sanoa, onko lama voinut vaikuttaa ihmisten päätelmiin tai kirjoituksiin, vaikka siitä ei olisi suoraan puhetta. En kuitenkaan lähtökohtaisesti aistinut viittauksia ajankohtaiseen tilanteeseen. Poikkeuksena Anttonen puhuu lamasta muutaman sivun mittaisessa alaluvussa ”Naisystävällisen hyvinvointivaltion tulevaisuus?”, vaikka ei muuten analysoi sen hetkistä tilannetta. Näin teoksien olevan tärkeä tutkimukselle, joten päätin pitää ne tutkielmassa. Toinen syy, jolla oikeutan niiden pitämisen tutkielmassa on, ettei niissä käsitellä lamaa, vaan muita tutkielman kannalta tärkeitä aiheita, kuten naisten asemaa Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla.

Aikalaisten motiivi kirjoittaa kantaaottava puheenvuoro voi olla monisyinen. Teoksen tekemisestä ilman, että sitä leimaa tutkimukseksi voi saada suuremman lukijakunnan, kuin perinteinen tutkimus. Samalla se mahdollistaa eri yksilöiden luoda yhteiskunnallista keskustelua ja mahdollistaa itselle tärkeiden asioiden painottamisen keskustelussa. Suomen hyvinvointivaltion asema on ollut uhattuna, joten moni voi nähdä sen mahdollisuutena luoda oman näemyksen, miten hyvinvointivaltion voisi pelastaa. Kuitenkin tärkeänä motiivina on luoda yhteiskunnallista keskustelua oman arvomaailman ympärille.

---

²¹ Atkinson 1995, 168.

²² Atkinson 1995, 180 ja Ylivieska 2014, 72 (F.A. Hayek sanoi näin).

2 Keskustelua hyvinvointivaltion peruspilareista lama-ajalla

2.1 Terveydenhuollosta ja hoiva-aloista nousseet kysymykset ja yleinen keskustelu

Suomen hyvinvointivaltio oli kriisissä 1990-luvun laman aikana. Kaikki hyvinvointivaltion peruspilarit olivat suurennuslasin alla, koska tuolloin nähtiin hyvinvointivaltion paisuneen liian suureksi ja leikkauksia oli tehtävä. Siitä huolimatta Kunnallisalan kehittämissäätiön kyselytutkimuksen mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto saivat kyselyssä eniten kannatusta, joten tutkimuksen mukaan kansa ei haluaisi näistä peruspilareista leikattavan.²³ Terveydenhuollosta puhuttiin puheenvuoron antaneiden keskuudessa ja siihen liittyi erilaisia teemoja: naisten asema, ihmisten hyvinvointi ja leikkaukset. Nämä kolme asiaa ovat keskustelussa suurennuslasin alla ja pitkälti ohjaavat keskustelua. Tässä luvussa tulen käsittelemään aikalaisten eriäviä mielipiteitä ja tuon heidän tuomiaan uhkakuvia esille.

Raija Julkunen kertoo, ettei käsittele teoksessaan köyhyyttä tai lamaa.²⁴ Siitä huolimatta Julkusen teos käsittelee laajalti oikeudenmukaisuutta ja naisten asemaa yhteiskunnassa. Julkunen vahvasti sivuaa sen hetkistä tilannetta, johon liittyy lama, vaikka ei käsittele suoraan lamaa vaan aiheita, jotka pyörivät laman ympärillä, kuten leikkauksia. Hän puolustaa hyvinvointivaltiota, koska hyvinvointivaltio ja erityisesti pohjoismainen versio luo paremmat edellytykset miesten ja naisten väliselle tasa-arvolle.²⁵ Anneli Anttonen esittää, että terveydenhuolto ja hoiva-alat ovat hyvinvointivaltiossa suurimmat naisten työllistäjät, ja sen puolesta ovat tärkeitä naisten työllisyyden ja itsenäistymisen kannalta.²⁶ Eli toisin sanoen hyvinvointivaltion palvelut mahdollistivat naisten työllistymistä tarkoituksena, etteivät he olisi riippuvuussuhteissa keneenkään. Samalla kansanterveys liittyy vahvasti toimivaan terveydenhuoltoon, joten sen puolustaminen koetaan tärkeäksi. Antti Hautamäen puheenvuoro on puolestaan erilainen suhteessa Julkusen puheenvuoroon. Hautamäen teksti voidaan luonnehtia jakautuvan kahteen osaan, joista ensimmäinen osa on Markus Jäntin mielestä vulgaari (*vulgär*), kun taas toinen puoli tekstissä antaa inhimillisemmän kuvan.²⁷ Hautamäki näkee hyvinvointivaltion olevan

---

²³ Jallinoja 1993, 44.

²⁴ Julkunen 1992, esipuhe.

²⁵ Anttonen 1997, 205; Rantalaiho 1994, 9.

²⁶ Anttonen 1994, 219.

²⁷ Folketidningen Ny Tid 17.2.1994 No 7, 13.

parhaimmillaan ilman valtiota eli hän haluaisi spontaanin yhteiskunnan, jota valtio ei holhoaisi. Hänen yleinen mielipiteensä on, että valtion rooli tulisi olla pienempi palveluiden tuottamisessa.²⁸ Hautamäki jakaa valtion tarjoamat palvelut eri osiin, joissa ”laadukkaista palveluista” - esimerkiksi terveydenhuollosta ja koulutuksesta - voitaisiin periä maksuja kulujen korvaamiseen.²⁹

Hautamäki näkee, että vanhainkodeissa, sairaaloissa, päiväkodeissa ja kouluissa on liikaa työntekijöitä ja niihin on laitettu liikaa resursseja. Hänen mukaansa nämä palvelut perusteltiin solidaarisuudella, jolle ei ole enää tarvetta.³⁰ Hautamäen ratkaisu olisi tuoda takaisin naapuripiiriin yhteisvastuu, jonka seurauksena julkisia palveluita ei tarvittaisi enää melkein ollenkaan. Tämä tarkoittaisi paljolti, että terveydenhuollosta ja hoiva-aloilta säästettäisiin palkkakuluissa. Tarkoituksena olisi, että niin sanottuja turhia työpaikkoja karsittaisiin, koska samat työt voidaan tehdä yhtä hyvin kotona.³¹ Rivien välistä voi aistia misogyniaa tai yleistä tietämättömyyttä siitä, mitä laajamittaiset leikkaukset ja yhteiskunnalliset muutokset aiheuttaisivat. Erityisesti on vaikea kuvitella, ettei Hautamäki tietäisi mitä vaikutuksia hyvinvointivaltion palveluiden lakkauttamisella olisi naisten työllistymisen kannalta. Ritva Nätkinin ajatusten pohjalta Hautamäki tuntuisi kannattavan vanhoja arvoja naisten holhoamisesta, jotka viittaisivat naisten ja miesten väliseen epätasa-arvoon.³² Naisten työpaikkojen laaja alasajo tarkoittaisi tasa-arvon vähentymistä ja naisten palaamista miesten elatuksen piiriin. Julkunen puolestaan pyrkii suojelemaan näitä työpaikkoja ja naisten asemaa. Hän sanoo teoksessaan, ettei naisten työpanosta osata arvostaa ja Hautamäen kommentit puoltavat tätä ajatusta.³³ Julkinen terveydenhuolto nähdään kansalaisille erityisen tärkeänä, koska se parantaa kansanterveyttä ja huonossaisten mahdollisuutta hakea ammattilaisen apua hätätilanteessa. Andersson kertoo, kuinka pelkästään mahdollisuus avun hakemiseen ammattilaiselta julkisen terveydenhuollon kautta lisää tasa-arvoa.³⁴

Hautamäki näkee terveydenhuollon tärkeänä, mutta haluaisi muuttaa sen lähemmäksi saksalaista tai yhdysvaltalaisista mallia, jossa työterveyden kautta ihmiset saisivat palveluita.³⁵

---

²⁸ Hautamäki 1993, 135–137.

²⁹ Hautamäki 1993, 205.

³⁰ Hautamäki 1993, 141.

³¹ Hautamäki 1993, 143.

³² Nätkin 1994 146–150.

³³ Julkunen 1992, 50.

³⁴ Andersson 1993, 256.

³⁵ Hautamäki 1993, 204.

Toinen vaihtoehto olisi Voucher-malli, jossa valtio kustantaa tietyn määrän palvelusta ja sen kautta mennään yksityiselle lääkärille.³⁶ Voucher-malli lisäisi byrokratiaa elintärkeistä palveluista ja voisi vaikeuttaa ja hidastuttaa hoitoon pääsyä. Mahdollisuutena olisi, että nämä mallit toimisivat yhdessä. Tämä voisi johtaa ongelmaan, jossa vähäosaiset eivät saisi tarvitsemaansa hoitoa ollenkaan. Hautamäki perustelee tätä tehokkuuden parantamisella. Jos kaikki terveydenhuolto olisi suunnattu ainoastaan työterveyteen, tämä johtaisi julkisen terveydenhuollon romahdukseen, mikä johtaisi satojen tuhansien naisten ja miesten massatyöttömyyteen. Se johtaisi siihen, ettei suurella osalla naisista olisi terveydenhuoltoa ollenkaan tai heillä olisi vaikeampi saada hoitoa. Naiset olisivat riippuvaisia jonkun toisen, todennäköisesti aviomiehensä työterveydestä. Naisten työllisyys on muutenkin Pohjoismaissa korkeammalla kuin muualla Euroopan maissa, joissa valtion muodostamat julkiset palvelut ovat olleet suurin syy naisten työllistymiselle.³⁷

Julkunen puolustaa erityisesti hoiva-alan palkkoja ja naisten asemaa ammateissa. Naiset ovat asemassa, jossa he ovat saaneet työllistyä, mutta heidän työpanostaan ja sen tärkeyttä jatkuvasti arvioidaan. Naisten palkkatyö hoiva-aloilla aikalaisten silmin saatetaan nähdä turhana, koska vielä 1990-luvulla hoivatyö saatettiin nähdä työnä, joka tulisi tehdä kotona tai naapuripiirissä.³⁸ Kuitenkin naiset ovat haluttomia tekemään työtä ilmaiseksi.³⁹ Pelko paluusta kotihoidonpiiriin on keskustelu hoivamuutoksesta, jossa suuri osa hoiva-alan ammattilaisista menettäisi työnsä. Julkunen näkisi kehityksen epätasa-arvoisena ja muutenkin naurettavana ajatuksena työllisyyden alentumisen ja naisten töiden vähentymisen takia.⁴⁰ Hautamäki näkee tilanteen, kuten muutkin hyvinvointivaltion palvelut: liian paisuneina. Hän palaisi mielellään hoivayhteiskunnasta yhteisöyhteiskuntaan, jossa valtion rooli on pienempi ja naapurit ja perheyhteisöt pitävät huolta toisistansa.⁴¹ Hänen mielestään hoiva-alan ammattilaisia ei tarvita niin paljon, vaan hän haluaisi, että julkista hallintoa kevennettäisiin myös tältä osalta. Hautamäki argumentoi, että suuri osa työttömäksi jääneistä voisivat ryhtyä pienyrittäjiksi, jotta leikkauksien vaikutuksesta terveydenhuollon ammattilaiset eivät jäisi työttömiksi.⁴² Julkunen on vahvasti eri mieltä Hautamäen kanssa. Julkunen myös toteaa, että nykyään vanhukset eivät

---

³⁶ Hautamäki 1993, 205–206.

³⁷ Anttonen 2001, 29.

³⁸ Nähtiin kuitenkin myös palkkatyönä: Anttonen 1994, 217.

³⁹ Julkunen 1992, 137.

⁴⁰ Julkunen 1992, 135.

⁴¹ Hautamäki 1993, 178.

⁴² Hautamäki 1993, 198.

halua lastensa hoivaa vaan tahtovat pärjätä yksin tai ulkopuolisen ammattilaisen kanssa.⁴³ Hautamäen kommentti yhteisöyhteiskunnan palauttamisesta voi olla menneisyyden kaipuuta, jos naisten asemassa tapahtunutta kehitystä ei haluta kokonaan ajaa alas. Yleisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltion tavoitteena on luoda oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen yhteiskunta,⁴⁴ joka edesauttaa naisten työllistämistä hoiva-aloille.

Yleisesti naisten palkat ovat liian pienet suhteessa miesten palkkoihin erityisesti, kun naisia työllistävät alat ovat muutenkin matalapalkkaisia.⁴⁵ Kuitenkin moni – Hautamäki mukaan lukien – nostaa kysymyksen, että miksi sitten naiset hakeutuvat hoiva-alalle tietäen sen olevan matalapalkkainen. Hautamäki näkee, että heidän tulisi ryhtyä ennemmin yrittäjiksi tai pyrkiä miesvaltaisille aloille.⁴⁶ Anttonen nostaa esille ongelmallisen lähtökohdan väitteelle, koska naisille on luotu kuva, jossa heitä kannustetaan hoivatyöhön ja maternalismille otaksuttuihin piirteisiin.⁴⁷ Hautamäki kertoo, ettei palkkoja voida nostaa tasa-arvon nimissä, sillä se voisi johtaa monen työpaikan menetykseen, mikä vähentäisi tasa-arvoa.⁴⁸ Tähän voisi sanoa, että voitaisiin lisätä terveydenhuollon rahoitusta, vaikka lama aikana se ei välttämättä olisi mahdollista. Kuitenkin lopulta Ahon Hallitus (1991–1995) leikkasi julkisen sektorin palkkoja,⁴⁹ mikä voidaan nähdä lähtökohtaisesti naisille kohdistettuina leikkauksina.

Hoiva-alat, joihin kuuluvat lasten- ja vanhustenhoito, ovat tärkeitä palveluita hyvinvointivaltiossa, joka mahdollistaa ihmisiä työskentelemään täysipäiväisesti. Erityisesti lasten- ja vanhustenhoito vähentävät kotona tehdyn työn tarvetta ja vapauttavat ihmisiä menemään töihin. Tämä edistää tasa-arvoa ja keynesiläisen talousopin ihannetta: täystyöllisyyttä.⁵⁰ Terveydenhuollon lisäksi päivä- ja vanhustenhoidossa naisten merkitys on erityisesti lisääntynyt. Julkunen näkee nämä hoiva-alat myös erityisen tärkeinä, eikä niitä tulisi leikata tasa-arvon ja naisten aseman takia.⁵¹ Hautamäki kirjoittaa päivähoidosta hieman kahtiajakoisesti tai epäselvästi oman puheenvuoronsa eri osissa. Aluksi Hautamäki väittelee vastaan ”yhteiskunnallista solidaarisuutta”, jossa ihmisestä huolehditaan syntymästä haunaan. Hän listaa

---

⁴³ Julkunen 1992, 136.

⁴⁴ Anttonen 1994, 217.

⁴⁵ Julkunen 1992, 24.

⁴⁶ Hautamäki 1993, 197.

⁴⁷ Anttonen 1994, 207.

⁴⁸ Hautamäki tosiasiat 1993, 197.

⁴⁹ Kiander 2001, 90-94.

⁵⁰ Taylor Gooby & Larsen 2004, 62; Jauhiainen 1993, 20.

⁵¹ Jallinoja 1993, 53; Julkunen 1992, 24.

hyvinvointipalveluita, jotka ovat ylimitoitettuja, joihin hän listaa myös päivähoidon. Hän kertoo, että lastenhoito voisi vaihtua ”vouchereihin” – samalla tavalla kuin Hautamäen ehdotuksesta terveydenhuoltoon. Näitä vouchereita olisi mahdollista käyttää päiväkoteihin tai yksityiseen hoitajaan.⁵² Tällä tavalla voitaisiin saada ruuhkaa pois julkisilta palveluilta. Lopullinen toteamus Hautamäeltä on, että lasten päivähoidon tulisi pysyä sellaisenaan kuin se on. Syiksi hän kertoo tasa-arvon edistämisen ja elintärkeän palvelun, joka mahdollistaa heidän työllistymisensä. Tästä asiasta Julkunen, Jallinoja ja Hautamäki ovat samaa mieltä ja vielä samoista syistä. On mahdollista, että Hautamäki haluaa tuoda vaihtoehtoja siitä mitä voisi tehdä säästääkseen valtiolta varoja, mutta ei kuitenkaan haluaisi päivähoidosta leikattavan, mikä selittäisi eriävät mielipiteet oman puheenvuoronsa aikana.

Puhe terveydenhuollosta ja hoiva-alasta on mielipiteitä jakava aihe. Voidaan päätellä, että riippumatta syistä Hautamäen ajatukset julkisesta terveydenhuollosta ovat ainakin muihin puheenvuoron antaneihin vähemmistössä. Suurin osa mieluusti pitäisi Suomen tarjoamat palvelut terveydenhuollosta. Eriävät mielipiteet johtuvat omista arvoista ja siitä mitä kukin priorisoi. Hautamäen ajatuksiin voi vaikuttaa Euroopassa vaikuttanut yleinen puhe laajoja palveluita tarjoavia hyvinvointivaltioita vastaan, mikä on lisääntynyt 1970-luvulta lähtien libertarismien aatteiden suosion kasvaessa. Kun taas Julkunen ajatukset puoltavat Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion mahdollisuuksien tasa-arvon ja feminismin aatteita. Mielipiteitä jakaa eriävä ymmärrys siitä mikä on tärkein prioriteetti valtion toiminnassa.

2.2 Keskustelu koulutuksesta ja sen rahoituksesta

Peruskoulutus on pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa ja korkealaatuista jo pitkään. Koulutus on ollut yksi merkittävistä virstanpylväistä, jotka ovat kehittäneet yhdenvertaisuutta. Suomen koulutustaso on ollut maailmalla korkea ja se on ollut Suomelle suuri ylpeydenaihe vuosikymmenien ajan. Lama-ajalla koulutus pääsi osaksi säästötalkoisiin kohdistunutta retoriikkaa samalla tavalla, kuin jokainen muu hyvinvointivaltion peruspilari. Ovatko lama-aika ja maailmalla tapahtuneet muutokset luoneet muutoksia retoriikassa, joka koskettaa koulutusta? Tässä luvussa perehdytään aikalaisten käsityksiin siitä, mitä tulisi tehdä koulutuksen suhteen, ja miten se vastaisi sen haasteisiin ja miten siitä saataisi kilpailukykyisempi. Laman aikana mikään

---

⁵² Hautamäki 1993, 206.

hyvinvointivaltion palveluista ei säästynyt puheelta. Kaikilla on eriävät mielipiteet siitä, miten palveluita tulisi hoitaa eikä koulutus ole poikkeus. Koulutusta puolustetaan erityisesti, koska sen nähdään kehittävän oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja vapautta.⁵³ Samalla se luo kilpailukykyä maailmalle, jolla Suomi kykenee saamaan näkyvyyttä omassa osaamisessaan ja mahdollisesti luo lisää innovaatioita.

Hautamäen mielestä koulutus kuuluu myös ”laadukkaisiin palveluihin”, joista voisi helposti periä maksuja. Tarkoituksena ei olisi, että koulutuksen joutuisi maksamaan täysin, vaan että siitä kustannettaisiin 1000 markkaa lasta kohden.⁵⁴ Tämän tarkoituksena olisi vähentää hyvinvointivaltion menoja, koska ”1000 markan lukukausimaksu ei ole juuri kenellekään ylivoimainen”.⁵⁵ Erityisesti lama-aikana väite on kaukana todellisuudesta ottaen huomioon työttömyyden, pitkäaikaistyöttömyyden ja köyhyyden lisääntyneen.⁵⁶ Samalla vähäosaisemmilla perheillä ei välttämättä olisi – erityisesti entistä heikomman taloustilanteen vuoksi – varaa maksaa lastensa koulunkäyntiä. Hautamäen ehdotus saattaisi pahimmassa tapauksessa syrjäyttää osan kansasta pois koulutuksen piiristä. Muiden osissa ei suoraan oteta kantaa siihen mitä koulutuksella tulisi tehdä ja tämänkaltaisista lisäkustannuksista kansalaisille, mutta heidän teksteistään välittyy sanoma, ettei hyvinvointivaltion peruspilareita tulisi laman aikana leikata.⁵⁷

Ilkka Niiniluoto pohtii puheenvuorossaan oikeudenmukaisuuden tärkeyttä hyvinvointivaltion tarjoamissa palveluissa, mutta erityisesti koulutuksessa. Niiniluoto pohtii ansaitsemisen periaatteen käsitettä, jolla hän tarkoittaa, ettei kaiken tulisi olla kaikille itsestäänselvyyksiä. Näitä asioita ovat muun muassa työpaikat ja korkeakoulujen opiskelupaikat. Jotta voidaan ansaita nämä paikat tulisi kilpailun olla tasavertaista ja reilua; toisin sanoen näitä palveluita ei tulisi leikata tai niissä vallitsevaa oikeudenmukaisuutta ei tulisi vähentää.⁵⁸ Leikkaukset myös julkiiseen koulunkäyntiin voisivat tarkoittaa koulutuksen heikentymistä, mutta samalla opinto-ohjauksen heikentymistä, joka heikentäisi oppilaiden asemaa kouluissa, jos he eivät saisi oikeanlaista ohjausta. Arto Jauhainen on erityisesti huolissaan, kuinka opiskelijoiden hyvinvoinnille käy, jos kouluista leikataan, ettei olisi varaa ylläpitää opiskelijoiden jaksamiseen ja

⁵³ Jallinoja 1993, 39; Uustitalo 1993, 79; Niiniluoto 1993, 118; Jauhainen 1993, passim; Julkunen 1992, passim.

⁵⁴ 1000 markkaa vuonna 1993 olisi nykyrahassa (2023) 283,60€: <https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (luettu 13.12.2024).

⁵⁵ Hautamäki 1993, 205.

⁵⁶ Kiander 2001, 81, 120.

⁵⁷ Muilla tarkoitetaan: J.O. Anderssonia, R. Jallinojaa, I. Niiniluotoa, H. Uusitaloa ja R. Julkusta.

⁵⁸ Niiniluoto 1993, 118, 120.

opiskelemiseen liittyviä palveluita.⁵⁹ Lukemalla Jauhiaista välittyy rivien välistä pelkoa koulunkäynnin rahoituksen puolesta ja niistä aiheutuvien mahdollisista vaikutuksista koulutukseen ja oppilaisiin jos leikkaukset osuvat koulutukseen.

Korkeakouluista Hautamäki puolestaan haluaisi luoda hybridi mallin, jolloin Suomessa olisi julkisia korkeakouluja ja yksityisiä – maksullisia ja lähtökohtaisesti yksityisesti rahoitettuja – korkeakouluja. Tarkoituksena olisi tehdä yksityisistä kouluista Suomen ”lippulaiva”, jotka panostaisivat laajalti koulutukseen. Tavoitteena olisi, että kaikki parhaimmat opettajat, tutkijat ja opiskelijat olisivat maksullisessa korkeakoulussa. Ideana olisi, että sinne voisi päästä stipendillä, mutta lähtökohtaisesti rahoitus hoidettaisiin lukukausimaksuilla.⁶⁰ Tämä yksityisen malli olisi samankaltainen, kuin Yhdysvalloissa. Suurimpana ongelmana on, ettei järjestelmä olisi tasa-arvoinen, vaan päinvastoin. Suurimmalla osalla kansalla ei välttämättä olisi varaa maksaa opiskelupaikoista, joka johtaisi siihen, että vähäosaiset joutuisivat taistelemaan stipendipaikoista. Kaikille niitä ei todennäköisesti riittäisi, joka johtaisi siihen, että he joutuisivat julkisiin korkeakouluihin, joiden opetuksen taso olisi tässä vaiheessa todennäköisesti huonompi. Tämä johtaisi siihen, että varakkaat tai harvat ja valitut stipendin saajat saisivat mahdollisuuden parhaaseen koulutukseen, joka on hyvinvointivaltion perustan; tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden vastaista. Mahdollisuuksien tasa-arvo tässä hybridimallissa olisi melko heikkoa. Tasa-arvon perusteella olisi vaikea perustella syitä miksi olisi hyvä luoda järjestelmä, jossa yksi yliopisto on ylitse muiden erityisesti, jos Suomen koulutustaso oli huippuluokkaa. Olisi mahdollista myös, että stipendit voisivat mennä varakkaille, jotka ovat lahjakkaita eikä mahdollisuuksien tasa-arvo muutenkaan toteutuisi järjestelmässä. Samalla todennäköisesti tästä lippulaivayliopistosta valmistuneita priorisoitaisiin ammatteihin, jos se olisi ylivoimaisesti parempi, kuin muut suomalaiset yliopistot. Kääntöpuolena olisi mahdollista, että maksulliset yliopistot voisivat pärjätä paremmin maailmalla, jos vertailee mitkä yliopistot ovat parhaimpien joukossa vuosittain. Hautamäen luomat ehdotukset vähentäisivät pohjoismaisen hyvinvointivaltion palveluita muodostamalla Yhdysvaltalaisen tai Thatcherin jälkeisen Britannian kaltaisen hyvinvointivaltion mallin. Pyrkimys luoda järjestelmää, jossa koulutus olisi maksullista saattaisi erkaannuttaa monet ihmiset koulutuksen parista tietäen, ettei välttämättä olisi mahdollisuuksia menestyä pidemmällä aikavälillä. Kustannusten ollessa

---

⁵⁹ Jauhainen 1993, 267.

⁶⁰ Hautamäki 1993, 205.

jokaisessa koulutuksen asteella vähentäisivät eri tuloluokissa olevien ihmisten mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

Koulutuksesta keskusteltaessa syntyy erilaisia mielikuvia siitä, miten tulisi tehdä. Hautamäen ajatukset loisivat mallin, jossa Suomessa koulutus olisi maksullista, vaikka kyseessä ei olisi suurista summista. Tarkoituksena olisi luoda Suomea, joka ei kärsisi niin paljon julkisista menoista ja kykenisi olemaan kilpailukykyisempi maailmalla, koska koulutuksen tullessa maksulliseksi voitaisiin ylläpitää laadukkaita palveluita kansalaisille. Niiniluoto puolestaan esitti erilaisen käsityksen tilanteesta ja näkee oikeudenmukaisuuden ja mahdollisuuksien tasa-arvon yhtenä tärkeimpänä kriteerinä puhuttaessa koulutuksesta eli hän näkee, ettei koulutuksen rahoitusta ei tulisi ollenkaan vähentää.

2.3 Suomen sosiaaliturvan kyseenalaistaminen ja puolustaminen

Sosiaaliturva on todennäköisesti eräs kiistellyimpiä hyvinvointivaltion piirteistä. Kaikkein suosituin vastuunmuoto Sihvon & Uusitalon tekemässä tutkimuksessa (1993) on kansalaisten omavastuu. 81 % suomalaisista oli sosiaalitukia vastaan. Toisin sanoen voidaan olla vahvasti sitä mieltä, että sosiaalityöt eivät ole kansalaisten suosiossa tai pyritään tuomaan esille vahva kanta ettei ”siivelläeläjiä” suvaita.⁶¹ Vuonna 1999 Blombergin ja Krollin tekemä tutkimus poikkesi vuoden 1993 tutkimuksesta. Universaalit hyvinvointipalvelut, kuten kansaneläke, perustyöttömyysturva ja sairausvakuutukset, saivat tukea 75 prosentilta suomalaisista, kun asumistuki ja toimeentulotuki saivat vain 40 prosentin kannatuksen.⁶² Eri aikoina tietyt palvelut nähdään eri valossa ja suhde palveluihin muuttuu koko ajan ihmisten keskuudessa ja siihen liittyy vahvasti ajankohtaiset puheenaiheet ja hallituksen toiminta. Ihmisten mielipiteet vaihtelevat paljon ja on vaikea saada todellista kuvaa mitä mieltä ihmiset ovat, koska mielipiteet muuttuvat jatkuvasti.

Sosiaaliturvassa nähtiin ongelma: saattoi olla kannattavampaa olla tukien varassa, kuin olla matalapalkkaisessa työssä.⁶³ Nähtiin, että ihmiset saattaisivat mieluummin jäädä työttömäksi,

---

⁶¹ Jallinoja 1993, 38.

⁶² Kiander 2001, 90.

⁶³ Keskustelua sosiaaliturvan ongelmasta käytiin yleisessä keskustelussa ja valtion toimielimissä: Kiander 2001, 57.

kuin palata työelämään, vaikka näin ei ollut tapahtunut ennen lamaa, jolloin oli onnistuttu ylläpitämään täystyöllisyys.⁶⁴ Tietenkin ongelma oli lisääntynyt työttömyys ja vähentyneet työpaikat, joka johti kasvaneisiin sosiaalimaksuihin. Nähtiin, että jotain oli tehtävä. Suomessa oli työttömiä sen verran paljon, että sosiaalietuudet kasvoivat leikkauksista huolimatta. Suomalaisen mielestä voidaan leikata palveluista vain, jos valtiolla näkyvästi menee heikosti, jolloin leikkaukset ymmärretään paremmin.⁶⁵ Tähän analyysiin voi liittyä Martti Puohiniemen päätelmät, jossa hänen mukaansa suomalaisessa kulttuurissa perinteiden vähäinen kunnioitus on melko yleistä ja sen puolesta ihmiset ovat alttiimpia muutoksille ja suomalaiset hyväksyvät muutokset helpommin kuin monet muuta kansat.⁶⁶ Tämä mahdollisesti voi päteä myös, kun puhutaan leikkauksista. Oliko kuitenkin pakko leikata juuri sillä hetkellä, kun ihmiset tarvitsivat etuuksia eniten? Vastaukseen voi olla monta erilaista vastausta, mutta esimerkkinä Ruotsi ei tehnyt leikkauksia laman aikana, vaan laman jälkeen. Tarkoituksena oli arvioida laman laajuus ennen, kuin leikataan muutenkin heikossa asemassa olevilta ihmisiltä. Yleisesti valtasi konsensus, että säästöjä tuli tehdä, joka tulee esille kaikkien tekstissä, mutta se on suoraan sanoitettu Jallinojan puheenvuorossa.⁶⁷ Syy leikkauksille voi johtua lehdistön tuottamasta paineesta. Salvin mukaan, vaikka lehdistö nykyään nähdään ”neljäntenä valtionmehinä”, mutta 1990-luvulla lehdistö – tai ainakin Helsingin sanomat - toimi ikään kuin hallituksen äänitorvina.⁶⁸ Salvi kertoo, että puhe laman aikana on ollut hetkittäin, jopa liian pessimististä.⁶⁹ Tällä Salvi tuo esille, kuinka helposti sanomalehdet ovat voineet vaikuttaa ihmisten käsityksiin hyvinvointivaltiosta ja sen hetkisestä tilanteesta ja mahdollisesti saanut tilanteen näytettyä pahemmalta, kuin mitä se oikeasti oli. Lehdistön luoma paine tehdä leikkauksia on voinut luoda tilan, jossa leikkaukset nähdään ainoana vaihtoehtona julkisen keskustelun luomassa ilmapiirissä, vaikka valinnanvaraa olisi voinut olla.

Kukaan puheenvuoron pitäjistä ei pidä Suomen sosiaaliturvaa täydellisenä, ja jokaisella on omat käsityksensä siitä, miten asiat ovat. Erityisesti päätöksiä koskeva byrokratia nähdään ongelmana, joka pitäisi ainakin jollain tavalla korjata tai tehostaa.⁷⁰ Hautamäki ehdottaa mullistusta sosiaaliturvaan, jossa kaikki tuet korvattaisiin kansalaispalkalla. Andersson puhuu myös kansalaispalkan hyvistä ja huonoista puolista. Hänen mielestään yksi hyvä puoli olisi, että

---

⁶⁴ Kiander 2001, 57.

⁶⁵ Jauhiainen 1993, 267.

⁶⁶ Puohiniemi 2001, 311.

⁶⁷ Jallinoja 1993, 42.

⁶⁸ Salvi 2017, 59.

⁶⁹ Salvi 2017, 58.

⁷⁰ Julkunen 1992, 119; Jallinoja 1993, 30; Hautamäki 1993, 200.

sosiaaliturien stigma katoaisi, jos jokainen tietyn palkkarahan alapuolella saisi tuen automaattisesti.⁷¹ Kansalaispalkka korvaisi jokaisen valtion tarjoaman tuen. Tarkoituksena olisi luoda kannustin ottaa vastaan pienipalkkaista työtä, joten voidaan olettaa Hautamäen ehdotuksen olevan huomattavasti pienempi, kuin sen hetkinen työttömyyskorvaus, vaikka mitään summia ei tekstissä kerrota. Rivien välistä lukiessa tulee tunne, joka antaa olettaa Hautamäen ehdotuksen tukirahojen määrän vähäisyydestä, jota ei Anderssonin tekstissä esiintynyt. Ehdotuksena tämä vähentäisi byrokratiaa, koska vain yhtä tukea voisi hakea.⁷² Hautamäki näkee, että sosiaaliturkiin nojaaminen heikentää ihmisen moraalialia ja tehokkuutta ja tekevät ihmisestä passiivisen.⁷³ Hyvinvointivaltion passivoitumisesta on tehty ruotsalainen tutkimus, jonka lopputuloksena oli, ettei hyvinvointivaltion palvelut aiheuta passivoitumista. Uusitalo ja Sihvo käsittelevät tätä aihetta heidän kirjassaan.⁷⁴ Kuitenkin yhdestä tutkimuksesta on vaikea tehdä johtopäätöksiä aiheuttaako hyvinvointivaltion palvelut passivoitumista. Erityisesti, kun tilanne on muuttunut ja ihmiset ovat joutuneet tilanteeseen, jossa töitä ei ole. On mahdollista, että lama on luonut tilan, joka passivoittaa ihmisiä, jota hyvinvointivaltio edesauttaa, mutta ei aiheuta. Jos hyvinvointivaltio vain edesauttaa olisi parempi toimia työllisyyden parantamisessa, kuin kritisoida turvaverkon eli sosiaaliturkien käyttäjiä, ottaen huomioon, että lama loi ison ongelman pitkäaikaistyöttömyyden kanssa. Hautamäen sävy on hieman turhan tuomitseva erityisesti, kun moni ihminen on sillä hetkellä menettänyt elantonsa taloudellisen tilanteen takia eikä itsestään johtuvista syistä.⁷⁵

Hautamäki näkee, että Suomen valtio on pilannut suomalaiset liiallisella holhoamisella ja se on luonut nyky-yhteiskunnan ongelmat. Samalla hän kokee hallituksen irtaantuneen kansasta ja sen toiveista.⁷⁶ Irtaantuneisuus kansasta on jossain määrin perusteltua, ottaen huomioon luvun alussa olevat tilastot, vaikka Hautamäen tekemät muutokset olisivat luultavasti vielä enemmän ristiriidassa kansan mielipiteistä. Ihmiset lähtökohtaisesti halusivat säilyttää hyvinvointivaltion perusrakenteet sellaisenaan, mutta aktiviteeteistä, jotka eivät ole pakollisia ihmiselle ollaan valmiita leikkaamaan. Yleisesti, kun on kyse arvokeskustelusta siinä ei tulisi olla vain raha osallisena. Puohiniemen mukaan raha on kapea mittayksikkö, joka ei anna arvokeskustelusta kaikkea irti. Tulisi keskustella täysvaltaisemmin arvoista eikä huomioida vain

---

⁷¹ Andersson listasi useita hyviä ja huono puolia; Andersson 1993, 266.

⁷² Hautamäki 1993, 198.

⁷³ Hautamäki 1993, 136, 189.

⁷⁴ Jallinoja 1993, 31.

⁷⁵ Kalela 2002, 376.

⁷⁶ Hautamäki 1993, 135–136.

rahaa.⁷⁷ Hautamäki ottaa huomioon, muitakin kuin rahan, mutta perustelee suurimman osan rahalla tai sen puutteella, kun muut yrittävät luoda vaihtoehtoisia ratkaisuja tai puolustaa jotain ryhmää leikkauksilta.

Sosiaaliturvien laajuus ei ole ainoa hyvinvointivaltion ongelma, vaan ongelmallisena nähdään myös hyvinvointivaltion väärinkäyttäjät, jotka tosin kohdistuvat ainakin ihmisten retoriikassa eniten sosiaaliturviin. Väärinkäytön retoriikassa käytetään aina esimerkkinä, miten verorahoja tuhlataan ja tukia annetaan väärinkäyttäjille. Väärinkäyttäjillä viitataan henkilöihin, jotka eivät yritä hankkia töitä vaan elävät tyytyväisesti valtion tuilla. Kalela argumentoi, ettei ole oikein, että heikossa asemassa olevat joutuisivat kärsimään vain oletuksen takia, jossa moni ihminen hyväksikäyttäisi järjestelmää.⁷⁸ Jos argumentoidaan tukia vastaan se voi johtaa kasvaan rikollisuuteen ja levottomuuteen, koska epätoivoissaan ihmiset todennäköisemmin voivat varastella tai ryöstellä. Tätä argumenttia puoltaa Helsingin sanomien artikkeli (HS 24.6.1991 A5), jossa kerrotaan autovarkauksien lisääntymisestä vuonna 1991 eli ensimmäisestä kokonaisesta lamavuodesta.⁷⁹ Yhteiskunnallinen levottomuus ja laajempi köyhyys voi johtaa suuriin kuluihin, jotka olisi mahdollista estää pyrkimällä ylläpitämään kaikille tietynlaista elintasoa – valtiojohtoisesti tuilla. Useissa tapauksissa on vaikea sanoa, onko väärinkäytöstä kyse ja se usein on veteen piirretty viiva.⁸⁰

Sosiaaliturvet herättävät paljon keskustelua ja jakavat mielipiteitä, josta puheenvuoron antaneet voivat olla vain byrokratiassa samaa mieltä. Muuten jaottelu on enemmän tai vähemmän tukien puolesta kuin vastaan. Hautamäki antaa vaihtoehtoja sen hetkisellem tukijärjestelmälle, vaikka puhuu tukiverkkoon nojaavista ihmisistä moraalisesti heikkoina. Voisi olettaa, että Hautamäki antaa ehdotuksia erilaisesta tukijärjestelmästä olettaen, ettei tukiverkkoa ainakaan kokonaan pureta, joten hän antaa vaihtoehdon, miten järjestelmä olisi tehokkaampi. Julkunen, Jallinoja ja Andersson puolestaan näkee, että Suomen byrokratiaa tulisi parantaa, mutta leikkauksia ei olla valmis tekemään vaan enemmänkin vain muokkaamaan järjestelmää.

---

⁷⁷ Puohiniemi 2002, 312.

⁷⁸ Kalela 2002, 378.

⁷⁹ Salvi 2017, 51.

⁸⁰ Hellsten ja Uusitalo 1999, 142.

3 Käsitteiden monitulkintaisuus ja arvomaailman merkitys

3.1 Tasa-arvo ja vapaus aikalaisten puheessa laman aikana

Aikaisempi keskustelu tässä tutkielmassa, voidaan mieltää jo itsessään keskusteluksi tasa-arvosta, vapaudesta ja erityisesti oikeudenmukaisuudesta. Tässä luvussa tuon esille millä tavalla puheenvuoron antaneet ovat itse ilmaisseet nämä kolme käsitettä koskien suomalaista hyvinvointivaltiota. Oikeudenmukaisesta tai vapautta edistävästä toiminnasta ollaan erimielisiä samalla tavalla, kuin erilaisista hyvinvointivaltion palveluistakin oltiin erimieltä. Kukin näkee kyseiset käsitteet eri tavalla, mikä tulee esille aikalaisten puheenvuoroissa. Näissä luvuissa käsittelemme tasa-arvon, vapauden ja oikeudenmukaisuuden käsitteitä kahdessa alaluvussa ja keskitymme erityisesti retoriikkaan näiden käsitteiden ympärille ja siitä, miten niitä on hyödynnetty puheenvuoroissa.

Ajatukset positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta tulevat Isaiiah Berliniltä, jonka teorian Berlin on luonut. Tiivistettynä hän kertoo kuinka monet ihmiset, jotka kannattavat negatiivista vapautta eivät näe valtion osallistumista ihmisten elämään oikeutettuna, kun valtion osallistuminen kansalaisten toimintaan nähdään vapautta rajoittavana. Positiivisessa vapaudessa nähdään valtion osallistuminen ihmisten elämään lähtökohtaisesti hyvänä asiana.⁸¹ Hyvinvointivaltio voidaan nähdä vapautta lisäävänä tai rajoittavana. Esimerkiksi Risto Harisaloon, Urpo Harvan, Antti Hautamäen ja monen muun mielestä pohjoismaisen hyvinvointivaltion toiminta on vapautta riistävää. He hyödyntävät teksteissään negatiivisen vapauden käsitettä, jolla he tarkoittavat sitä, että mitä enemmän palveluita hyvinvointivaltio tarjoaa sitä enemmän se rajoittaa ihmisten vapautta. Heidän ajatusmallinsa perustellaan sillä, että jokainen palvelu vähentää ihmisten liikkumavaraa omassa elämässään eli rajoittaa vapautta. Toisin sanoen hyvinvointivaltion palvelut rajoittavat ihmisten valinnanvapautta.⁸² Uusitalo on itse eri mieltä näistä väitteistä ja näkee hyvinvointivaltion lisäävän vapautta. Lopulta kukaan ei pakota ihmisiä käyttämään hyvinvointivaltion palveluita, vaan jokainen ihminen voi itse tehdä valinnan hyödyntäkö palveluita. Nämä vaihtoehdot lisäävät ihmisten mahdollisuuksia ja Uusitalo kutsumme tätä ”positiiviseksi vapaudeksi”. Samalla hän esittää ihmiset, jotka yleensä ovat hyvinvointivaltion palveluita vastaan ylistävät markkinataloutta ja sen vapautta, vaikka eivät

---

⁸¹ Lisää positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta voi lukea muun muassa: Heywood, Chin 2023, 169–173.

⁸² Uusitalo viittaa tässä viittauksessa Hautamäen eri julkaisuun, kuin missä he yhdessä esiintyvät: Uusitalo, 116–117.

ymmärrä markkinatalouden osuutta vapauden riistämässä. Uusitalo antaa esimerkin, että markkinatalous rajoittaa ihmisten vapautta mainonnan kautta, jolloin ihmisiin vaikutetaan epäsuorasti. Uusitalo väittää, että ihmiset, jotka ovat palveluita vastaan pelkäävät hyvinvointivaltion ohjaavaa vaikutusta ja näkevät sen pakottavana.⁸³ Julkunen näkee myös hyvinvointivaltion lisäävän vapautta ja perustelee sen palveluilla, jota se tuottaa. Hän näkee, että se on antanut mahdollisuuden naisille ja myös monille muille ilmaista itseään ja vähentänyt ”alentaavaa köyhyyttä”.⁸⁴ Vapautta käsittelee myös Jallinoja ja hän näkee miten tasa-arvo ja vapaus ovat nykyisessä maailmassa laitettu vastakkain. Hän näkee kuinka ajatusten muutos on melko pienestä kiinni ja miten hyvänä nähty valtio voidaan yhtäkkiä nähdä pahana.⁸⁵ Tähän vahvasti liittyy viime vuosikymmenen aikana tapahtunut arvomuutos ja julkisen keskustelun pääpiirteissä tapahtunut muutos, johon liittyy libertarismi. Lopulta vapautta ei tulisi nähdä mustavalkoisena asiana, vaan kaikki voidaan nähdä vapautta riistävinä – jos vain halutaan. Lopulta jokainen teko voidaan nähdä ihmisen vapautta rajoittavana, joten tässä vaiheessa tulee nähdä hieman vapauden rajoittamisen ulkopuolelle, eikä suorastaan vähentääkö jokin teko ihmisten mahdollisuuksia vaan myös sen tuomia etuja.

Hautamäen näkemys vapaudesta on erilainen verrattuna muihin edellä käsiteltyjen ajatuksiin ja suosii Berlinin negatiivisen vapauden teoriaa. Hän aloittaa puheenvuoronsa, kuinka hän haluaa luoda Suomelle uuden linjan, jolla hän lisää vapautta ja yhteisöllisyyttä libertalismin avulla. Hän vielä tarkentaa sanomalla yrittäjyyden, yksilönvapauden ja liberaalin demokratian olevan merkittävässä asemassa vapauden lisäämisessä.⁸⁶ Hautamäki näkee vahvasti, kuinka markkinatalous ja vapaa demokratia ja valtion poistaminen ihmisten vaikutuksesta luo vapautta. Suomalainen hyvinvointivaltio voidaan nähdä yksilönvapautta rajoittavana. Esimerkiksi toimeentulotuen alaisuudessa oleva henkilö joutuu olemaan valtion tarkkailevan silmän alla.⁸⁷ Hautamäki näkee vapaan markkinoiden suojelevan yksilön vapautta, joka mitä todennäköisemmin voi pitää paikkaansa.⁸⁸ Suomessa on vapaat markkinat, vaikka Suomen valtio on osallisena siinä, joten voidaan olettaa Hautamäen haluavan markkinat, joita valtio ei säätele ollenkaan. Argumentit puolesta ja vastaan siitä miten hyvinvointivaltion järjestelmä rajoittaa tai lisää vapautta on kahtiajakoiset. On tärkeää katsoa onko niin sanottu vapauden riistä

---

⁸³ Uusitalo 1993, 117.

⁸⁴ Julkunen 1992, 117–118.

⁸⁵ Jallinoja 1993, 25.

⁸⁶ Hautamäki 1993, 134.

⁸⁷ Kalela 2002, 372.

⁸⁸ Hautamäki 1993, 168–169.

tukien muodossa hyväksi vai huonoksi. Tämä vapauden riisto tukien muodossa mahdollistaa sen piirissä olevien ihmisten normaalin elämisen. Ihminen, joka on toimeentulotuen varassa voi vapaasti toteuttaa itseään ja olla turvassa omassa kotonaan, verrattuna siihen, että hän olisi kodittomana. Tässä tulee miettiä hyötysuhdetta. Ihminen, joka asuisi sillan alla olisi vapaampi, mutta elinolosuhteet todennäköisesti huomattavasti huonommat. Jos miettii vapautta nykyisen ja 1900-luvun taloudellisen järjestelmän kautta voidaan se nähdä jo itsessään vapautta rajoittavana. Ihmiset joutuvat pakosta valitsemaan tietyn polun elämässään ja ottaa työn vastaan, jotta pystyy elättämään itsensä. Kyse on vaihtokaupasta, joka tehdään paremman elämän ja vapauden välillä. Erilaisista näkökulmista voidaan aina väitellä, mutta se ei välttämättä tarkoita automaattisesti, että toinen näkökulma sulkisi toisen näkökulman kokonaan pois.

Hautamäki myös puhuu egalitarismista⁸⁹ ja sen haitoista. Hän näkee, että egalitarismi on yleisesti ymmärretty väärin ja ihmettelee miten egalitarismi voidaan toteuttaa, koska hän kyseenalaistaa mistä saadaan varoja sen periaatteiden toteuttamiseen.⁹⁰ Hautamäki väittelee egalitarismia vastaan syyttämällä oppia totalitaristisen kaltaiseksi opiksi. Hautamäen väite on vahvasti populistinen ja vääristää käsitteen todentuntuista tarkoitusta, vaikka se onkin tekninen fakta.⁹¹ Hautamäki kertoo, kuinka egalitarismi tavoittelee hyvinvointia kaikille. Hän perustelee, etteivät näitä egalitaristisia palveluita saavat ihmiset ole itse maksaneet niistä, joten he eivät niitä ansaitse.⁹² Loppu teesissään hän väittää egalitarismin tuhoavan yksilöllisyyden, vastuun ja yhteisön.⁹³ Hautamäen kommentit puoltavat, ettei hän ole sosiaaliturvien puolella, kuten aikaisemmin tässä tutkielmassa tuli esille. Hautamäki puhuu kansalaispalkasta. Tämä voi tarkoittaa, sitä, että Hautamäki kärjistää asioita luodakseen vuoropuhelua, ottaen huomioon hänen kertovan minkälaisen järjestelmän hän Suomeen haluaa. Toinen mahdollinen vaihtoehto on, ettei Hautamäki haluaisi sosiaaliturkia Suomeen, mutta antaa vaihtoehdoksi edes jotain mikä kustantaisi vähemmän ja olisi hänen mielestään tehokkaampaa. Julkunen puolestaan katsoo egalitarismia feministisestä näkökulmasta, jossa hän pyrkii luomaan ilmapiirin, jossa

---

⁸⁹ Egalitarismin tavoitteena on tasa-arvo, mutta erityisesti taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen tasa-arvo (britannica).

⁹⁰ Hautamäki 1993, 147.

⁹¹ Teknisellä faktalla tarkoitetaan, että kärjistäessä voidaan sanoa egalitarismin olevan totalitaristinen oppi, sillä egalitarismi täyttää joitain kriteerejä totalitarismista. Se ei kuitenkaan tee egalitarismista totalitaristista oppia, vaikka sen voi sanoa ilman suurempia asiavirheitä. Kuitenkaan se ei edusta käsitettä oikeassa merkityksessä, joka vääristää käsitteen todellista tarkoitusta. Tiivistettynä väite johtaa lukijaa harhaan.

⁹² Hautamäki 1993, 148.

⁹³ Hautamäki 1993, 242.

naisten riippuvuutta miehiin pyritään vähentämään.⁹⁴ Julkusen ja Hautamäen kommentteja voidaan verrata toisiinsa ja niiden voidaan nähdä olevan ristiriidassa, jos oletetaan Hautamäen näkevän tasa-arvoisen mahdollisuuden kaikille huonoksi, jos se voi rajoittaa yhteisöllisyyttä tai pakottaa egalitarismin olevan läsnä, jossa sen ei kuuluisi olla.

Suomen hyvinvointivaltio nähdään tai ei nähdä vapautta riistävänä riippuen minkä käsitteiden kautta tilannetta katsoo. Ajatuksia ei heijasteta suoraan palveluihin vaan sitä ympäröivään keskusteluun, joka käydään vapauden ja tasa-arvon käsitteiden kautta. Yleisesti monet puheenvuoron antaneet käyttävät samoja käsitteitä eri tavalla perustellakseen oman näkökantansa. Mitään näkökulmaa ei voida sivuuttaa, koska ne tuntuvat usein olevan saman kolikon molemmat puolet. Erityisesti, kun monet puheenvuoron antaneista puhuvat samoista termeistä ja asioista, mutta ovat saaneet erilaiset johtopäätökset siitä, miten vapautta tai tasa-arvoa tulisi ottaa käyttöön. Puheenvuoron antaneiden ajatukset heijastuvat siitä minkä itse näkee parhaaksi ja olevan eniten tasa-arvoista tai vapautta lisäävää.

3.2 Oikeudenmukaisuuden tulkinnat aikalaisten silmissä

*”masentava esimerkki oikeudenmukaisuudesta ovat toimeentulotuen varassa elävät ihmiset”.*⁹⁵

Antti Hautamäki

Näin Hautamäki luonnehti hänen omaa käsitystään oikeudenmukaisuudesta ja miten oikeudenmukaisuutta ei pitäisi toteuttaa. Vaikka Hautamäen retoriikka on karua ja suoraa, hän vaikuttaa arvostavan tiettyjä piirteitä suomalaisesta hyvinvointivaltion järjestelmästä. Hän kokee hyväksi ne palvelut, joista hän näkee työssäkäyvän hyötyvän, esimerkiksi aikaisemmin mainittu lasten päivähoito. On vaikea olla täysin varma Hautamäen ajatuksista, ottaen huomioon kuinka kahtiajakoisesti Hautamäki puhuu hyvinvointivaltiojärjestelmästä ja sen palveluista. Hänen ajatuksistaan on vaikea päästä ainakaan tässä teoksessa perille, kun mielipiteet ja puheensävy vaihtelee hänen puheenvuoronsa edetessä. Hautamäen väitteet viittaavat siihen, ettei hän ole tietoinen mitä lama on saattanut ihmisille aiheuttaa, ottaen huomioon miten ihmisten elämä saattoi muuttua laman seurauksista. Esimerkiksi Kalela analysoi kuinka Suomeen on

---

⁹⁴ Julkunen 1993, 40.

⁹⁵ Hautamäki 1993, 136.

laman takia voi muodostua uusi alaluokka, johtuen leikkauksista ja laman aiheuttamasta elintasonlaskusta.⁹⁶ Sen lisäksi monet eri lähteet muun muassa Kiander on kertonut laman vaikuttaneen eniten vähäosaisimpiin.⁹⁷

Yllä olevasta Hautamäen sitaatista viittaa edelleen siihen, että hänen mielestään tuet luovat tehottomuutta. Uusitalo puolestaan näkee kuinka oikeudenmukaisuus on tärkeämpää, kuin tehokkuus. Oikeudenmukaisuus ja ihmisten hyvinvointi tulisi olla tärkeämpää, kuin puhtaasti katsoa mikä olisi tehokkaampaa.⁹⁸ Lopulta jos miettii oikeudenmukaisuus ja tässä kontekstissa valtion antamat tuet voivat lisätä tehokkuutta pitkässä juoksussa, jos ihmisten elanto ja elämisen turvataan voi johtaa hyvinvoinnin parantamiseen, joka puolestaan mahdollisesti voi johtaa tehokkuuden parantamiseen. Tietenkin vaihtoehtoja on monia, esimerkiksi se voisi pasivoittaa ihmisiä, kuten Hautamäki pelkää tukien tekevän.

Tuloerot kasvoivat merkittävästi laman aikana, jolloin tulojen tasaaminen tukien kautta olisi oikeudenmukaista ottaen huomioon ihmisten entistä heikomman aseman. Niin sanotut laman ”häviäjät” Lehtosen ja Ahon vuonna 2000 tehdyn tutkimuksen mukaan olivat sairaat, työttömät eläkeläiset lapsiperheet nuoret ja köyhät tarkoittaen, että lama vaikutti eniten kyseisten ryhmien hyvinvointiin.⁹⁹ Tuloerojen lisäksi myös velan ja työttömien määrä kasvoi laman aikana. Velka kuitenkin lisääntyi kaikissa tuloluokissa olevilla. Vaikutus oli suurin vähävaraisimmissa talouksissa, joissa velkaa otettiin arjen välttämättömien perushyödykkeiden hankkimiseksi.¹⁰⁰ Kiander kertoo, että ylikireällä rahapolitiikalla ja budjettileikkauksilla syvennettiin lamaa eikä pankkituesta ollut suurta hyötyä velkaongelmien helpottamisessa.¹⁰¹ Voidaan sanoa vähävaraisten elintilanne huononi entisestään laman alettua, vaikka jälkeinpäin on helpompaa sanoa, mikä olisi voinut olla hyväksi ja mikä ei, kun tiedetään mistä ongelmat ovat johtuneet. Tietenkään siinä hetkessä ei voi tietää mitkä päätökset todella tulevat auttamaan valtion pois lamasta ja sen puolesta ollaan valmiita tekemään vaikeitakin ratkaisuja. Onko oikeudenmukaista jakaa tuloja esimerkiksi valtion toimesta verotuksella ja tukia antamalla? Rawls kertoo, että tulonjako on sallittavaa, jos talouselämää stimuloidaan parantamalla heikompiensaisten asemaa ja Uusitalo puoltaa Rawlsin ajatuksia oikeudenmukaisuudesta.¹⁰² Onko

---

⁹⁶ Kalela 2002, 366.

⁹⁷ Kiander 2001, 83.

⁹⁸ Uusitalo 1993, 82–83.

⁹⁹ Kiander 2001, 83.

¹⁰⁰ Hiilamo 2011, 92–93.

¹⁰¹ Kiander 2011, 21.

¹⁰² Herne 2018 s. 15; Uusitalo 1993, 122.

kuitenkaan vain yksi käsitys oikeudenmukaisuudesta oikea? Esimerkiksi Robert Nozick käsittelee erilaisia vapauksia, jossa tulonjako ei ole oikeudenmukaista.¹⁰³ Hautamäki ja Uusitalo edustavat eri ajatusmaailmaa oikeudenmukaisuudesta ja tässä tapauksessa tuista ja molemmat väittävät oman ajatusmaailman olevan oikeudenmukainen tapa toimia.

Kaikki keskustelut hyvinvointivaltiosta pohjautuvat siihen ajatukseen, että pohjoismaisen hyvinvointivaltion nähtiin olleen ongelmallinen ja toimimaton järjestelmä. Siitä huolimatta tutkimuksissa, nähdään, että laman syy ei ollut hyvinvointivaltion luomat ongelmat vaan huonosti tehty talous- ja pankkipolitiikka.¹⁰⁴ Voidaan siis sanoa, että Hautamäki ja monet muut hyvinvointivaltiota kritisoivat käyttivät hyödykseen sen ajan vallalla olevaa aatemaailmaa – libertarismia – luodakseen lisää kahtiajakoa ja kyseenalaistamista sen hetkistä hyvinvointivaltiota kohtaan. Tietenkään siinä hetkessä ei voi tietää mitkä päätökset todella tulevat auttamaan valtion pois lamasta ja sen puolesta ollaan valmiita tekemään vaikeitakin ratkaisuja. Kuitenkin jos on mahdollista, että joidenkin ihmisten elämänlaatu huononisi jostain päätöksistä olisi oikeudenmukaista käydä kattavasti läpi kaikki vaihtoehdot, jotta ihmisten elintaso ei heikkenisi turhaan. Esimerkiksi Hautamäen kommentit siitä miten suomalaista hyvinvointivaltiota tulisi supistaa ovat suhteellisen radikaaleja ja ajaisivat sen alas. Lama-aika on otollinen hetki tuoda esille mielipiteet hyvinvointivaltiosta, koska iso osa kansasta näkee leikkauksien olevan pakollisia ja hyväksyy leikkaukset ”pakon” edessä.¹⁰⁵ On kuitenkin mahdollista, että Hautamäki esittää omat väitteensä kärjistettyinä luomalla keskustelua mahdollisuuksista mitä voisi tehdä leikkauksiin liittyen, jotta ihmiset eivät näkisi mahdollisia tulevia leikkauksia huonoina.

Keskustelu tasa-arvosta, vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta liittyen suomalaiseen hyvinvointivaltioon on monijakoista eikä sitä voida kiteyttää kuitenkaan vain näihin käsitteisiin. Vasta-argumentteja näille arvoilla heijastetaan taloudesta, jonka voi ymmärtää palveluiden rahoituksen tarpeen takia. Palvelut vaativat mittavasti rahoitusta, mutta palveluilla turvataan kaikkien apua tarvitsevien ja vähäosaisten asema yhteiskunnassa. Samalla se luo yhteiskunnallista turvallisuutta ja mahdollisesti vähentää rikollisuutta, kun kansalaisilla on varaa arjen perustarpeisiin. Sen lisäksi valtion kustantamat palvelut voivat ruokkivat taloutta, koska ihmisillä on enemmän ylimääräistä rahaa. Puheenvuoron antaneet jakoivat mielipiteet lähtökohtaisesti rahan ympärille ja siihen mikä olisi oikea tapa käyttää valtion rahoja. Kärjistettynä

---

¹⁰³ Singh 2024.

¹⁰⁴ esim. Kiander 2001, 8–9.

¹⁰⁵ Jauhiainen 1993, 267.

ensimmäinen näkökulma näkee, jos palvelu maksaa valtiolle eikä tuota rahaa, sen ei tulisi olla valtion tehtävä hoitaa. Toinen näkökulma on päinvastainen. Toisessa näkökulmassa pyritään luoda tilanne, jossa valtion tarjoamat palveluiden tarkoitus ja pyrkimys on luoda mahdollisuuksia ja hyvinvointia, joka myöhemmin niin sanotusti maksaa valtiolle takaisin.

Käsitteet ja miten niitä käytetään, on iso syy sille miksi yleisesti on vaikea päästä selville mitä ihmiset haluavat. Ihmisten – kuten myös edellä käsiteltyjen puheenvuoron antaneiden – käsitykset samoista käsitteistä ovat erilaiset. Hautamäki, Jallinoja, Julkunen ja muut suurennuslasin alla olleet näkevät termit jokainen omasta näkökulmastaan ja todennäköisesti mieltävät ne edes vähän erilaisina verrattuna toisiinsa. Heidän käsityksensä tasa-arvosta, vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta vaihtelevat ja he luovat oman käsityksensä näistä käsitteistä esille omissa puheenvuoroissaan. Ongelmana on, että kyseiset käsitteet ovat niin monitulkintaisia, että samalla käsitteellä voi olla useita erilaisia toimivia käyttötarkoituksia. Hyvänä esimerkkinä on Berlinin vapauden käsitteet, joka jaetaan kahteen eri kategoriaan ja ne ovat vain yksi tapa käsitellä vapautta. Myös Rawlsin käsitys oikeudenmukaisuudesta on vain yksi monista oikeudenmukaisuus teorioista eikä se tee hänen teoriastaan välttämättä enemmän oikeassa olevaa suhteessa muihin teorioihin. Käsitteiden monitulkintaisuus luo keskustelusta mielenkiintoista ja kahtiajakoista, kun samoja termejä käytetään eri käyttötarkoituksissa. Oikeudenmukaisuuden termiä käytettiin oman ajattelumaailman esille tuomiseksi, ja näiden termien avulla puheenvuoron antaneet pystyivät perustelemaan omat mielipiteensä sanomalla tai viittaamalla tietyn asian olevan oikeudenmukaista, tasa-arvoista tai vapautta lisäävää. Oikeudenmukaisuuden käsitteen avulla kukin pyrkii esittämään parhaaksi näkemänsä tavan järjestää yhteiskunnan, joka olisi reilu heidän näkemällään tavalla.

4 Lopuksi

Keskustelu hyvinvointivaltiosta ei ollut kysymys vain leikkauksista vaan myös kysymys ihmisten oikeuksista minkä kautta saatettiin perustella mahdollisia leikkauksia tai puolustella hyvinvointivaltion olemassaoloa. Kansainvälinen keskustelu loi tilanteen, jossa pohjoismaalainen hyvinvointivaltio nähtiin olevan kriisissä, jota lama vain pahensi. Tilanne edesauttoi luomaan ilmapiirin, jolla mahdollistettiin leikkaaminen niistä palveluista, jotka olivat hyvinvointivaltion perusta. Vaikka leikkauksia tehtiin ja se vaikutti erityisesti vähäosaisiin, ei hyvinvointivaltion perustaa hajotettu, ainoastaan heikennettiin. Keskustelun osapuolet eivät vaikuta myötäilleen toisten perspektiivejä, mikä on ymmärrettävää, sillä liian myötäilevä puhe voisi johtaa ei-toivottuihin lopputuloksiin. Sen takia on vaikea sanoa ovatko puheenvuoron antaneiden mielipiteet täsmälleen heidän omiaan vai kärjistettyjä niin sanotusti ”hyvän” tai ”oman asian” puolestapuhujia. Kärjistetty retoriikka voisi antaa käsityksen, ettei omista arvoista olla valmiita luopumaan. Kuitenkin syy kärjistetylle retoriikalle on selvä - omien arvojen puolustaminen riippumatta siitä olivatko ne oikeasti kärjistettyjä vai ei. Tärkeintä oli luoda yhteiskunnallista keskustelua ja saada kaikua omille puheilleen, joka ei onnistuisi ilman kantaa ottavaa teosta.

Voidaan sanoa, että aikansa akateemisen väestön mielipiteet ovat olleet on tämän otannan mukaan lähtökohtaisesti suomalaisen hyvinvointivaltion palveluiden puolesta eikä vastaan. Yleisesti hyvinvointivaltiota puolustettiin oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon, ja vapauden käsitteiden avulla. Hautamäki puolusti hyvinvointivaltiota toisesta näkökulmasta, mutta samoilla käsitteillä, jonka retoriikan ytimenä oli liiaksi paisunut hyvinvointivaltio. Siinä samalla vedottiin samoilla arvoilla hyvinvointivaltioiden lakkauttamisen puolesta ja vastaan. Tilanne on johtanut siihen, etteivät ihmiset - edes akateeminen väestö - ole yksimielisiä siitä mitä tietyt käsitteet tarkoittavat. Ristiriitaisten käsitysten takia voidaan helposti luoda samojen käsitteiden avulla kahtiajakoa ihmisten välillä. Jos kaksi eri mieltä olevat ihmistä perustelee saman käsitteen eri tavalla se luo suuria ongelmia siitä, miten ihmiset vastaanottavat tiedon. Ongelmalista on myös, ettei voida sanoa puhtaasti mikä käsite on totta ja kumman osapuolen perustelut ovat oikeutettavissa, voidaanko suoraan luottaa, että Rawls olisi oikeassa oikeudenmukaisuuden teorian kehittämisessä siitä mikä on oikeudenmukaista? Sen puolesta käsitteet ovat osana keskustelua, mutta yhteisiä raameja käsityksistä ei välttämättä ole. Tiivistettynä kukaan ei ole - tai sitten kaikki ovat - oikeassa samaan aikaan.

Ihmisten omat käsitykset maailmasta ja siitä mikä on oikein ja oikeudenmukaista johdattaa kutakin ihmistä tekemään mikä on ”oikein”, vaikka sitä on mahdotonta sanoa objektiivisesti. Samalla ei voida sanoa mitään yksilöllistä totuutta siitä mikä on oikeudenmukaista, tasa-arvoista tai vapautta lisäävää, joten lopulta tämän tutkielman johtopäätökset voivat olla erilaisen näkökulman kanssa erilaiset. Tutkimani aineistojen perusteella oikeudenmukaisuus vaikuttaisi yleisesti tarkoittavan heikommassa asemassa olevien auttamista hyvinvointivaltion palveluiden avulla. Julkunen, Jallinoja, Andersson ja Niiniluoto ovat tätä mieltä. Synä voi olla, että he näkevät vähäosaisten tukemisen tärkeänä ja varmistamalla kaikille mahdollisuuksien tasa-arvo. Julkunen erityisesti pyrkii luomaan naisen aseman positiivista puhetta ja pyrkii puheenvuorollaan edustaa erityisesti naisia ja parantaa heidän asemaansa yhteiskunnassa. Hautamäki puolestaan mielellään hakisi säästöjä monesta hyvinvointivaltion tuomasta palvelusta, joka edustaa poikkeavaa ajatusmaailmaa muista tutkielmassa olleista akateemikoista ja näkee sen myös itse oikeudenmukaisena. Kuten aikaisemmin olen käsitellyt käsitteiden monitulkintaisuus antaa paljon mahdollisuuksia puhua samoista asioista, vaikka eri johtopäätöksillä. Käsitteet eivät ole ihmisten mielissä tarkkaan määritettyjä, ja sen puolesta käsitteitä pystyy käyttämään oman edun mukaisesti. Tiivistettynä kaikilla on pyrkimys tuoda esille ne asiat, jotka he itse näkevät tärkeinä ja puolustamisen arvoisina.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Julkunen, Raija: *Hyvinvointivaltio käännekohdassa*. Vastapaino, 1992.

Hautamäki, Antti: Spontaaniin yhteiskuntaan – hyvinvointia ilman valtiota. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. – arvot ja tosiasiat*. Areena WSOY, 1993, 133–244.

Jallinoja, Riitta: Arvojen ambivalenssit. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. – arvot ja tosiasiat*. Areena WSOY, 1993, 17–56.

Niiniluoto, Ilkka: Oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena arvona. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. – arvot ja tosiasiat*. Areena WSOY, 1993, 97–130.

Uusitalo, Hannu: Pohjoismaisen hyvinvointivaltion arvot ja käytäntö. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. – arvot ja tosiasiat*. Areena WSOY, 1993, 59–94.

Andersson, Jan Otto: Mistä uusi perusta hyvinvointivaltiolle. Teoksessa: *Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. – arvot ja tosiasiat*. Areena WSOY, 1993, 247–279.

Tutkimuskirjallisuus:

Kiander, Jaakko: *Laman opetukset*. Gummerus kirjapaino Oy, 2001.

Hiilamo, Heikki: Ylivelkaantumisen sosiaaliset vaikutukset ja ylivelkaantuneiden selviytymisstrategiat. Teoksessa Turunen, Santtu, Kangas, Taisto (toim.): *Conflict management Pankkikriisin pitkä varjo*. Bookwell Oy, 2011, 87–98.

Kiander, Jaakko: Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset lamatutkimuksen valossa. Teoksessa Turunen, Santtu, Kangas, Taisto (toim.): *Conflict management Pankkikriisin pitkä varjo*. Bookwell Oy, 2011, 21–44.

Hellsten Katri, Uusitalo Hannu (toim.) *Näkökulmia sosiaaliturvan väärinkäyttöön*. Gummerus kirjapaino Oy, 1999.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Hyvinvointivaltio ja tasa-arvo -jaosto: *Hyvinvointivaltio organisoituu uudelleen – entä sukupuolijärjestelmä*. Edita Oyj, 2001.

- Jauhiainen, Arto: *Koulu, oppilaiden huolto ja hyvinvointivaltio*. Painosalama Oy, 1993.
- Timonen Virpi: Intressit ja hyvinvointivaltion puolustus. Teoksessa Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti, Kettunen, Pauli (toim.): *Lamakirja; Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, 2002, 255–280.
- Kalela, Jorma: Syntyikö Suomeen 1990-luvulla uusi alaluokka? Teoksessa Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti, Kettunen, Pauli (toim.): *Lamakirja; Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, 2002, 365–410.
- Rantalaiho, Liisa: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anna, Henriksson, Lea, Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, 1994, 9–30.
- Nätkin, Ritva: Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys – hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua. Teoksessa Anttonen, Anna, Henriksson, Lea, Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, 1994, 129–156.
- Anttonen, Anneli: Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anttonen, Anna, Henriksson, Lea, Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, 1994, 203–226.
- Anttonen, Anneli: *Feminismi ja sosiaalipolitiikka - miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere University Press, 1997.
- Herne, Kaisa: *Mitä oikeudenmukaisuus on?* Gaudeamus, 2012.
- Taylor-Gooby, Peter ja Larsen, P. Larsen: UK - A test Case for the Liberal Welfare state. Teoksessa Taylor-Gooby, Peter (toim.): *New Risks, New Welfare – Transformation of the European Welfare state*. Oxford University press, 2004, 55-82.
- Atkinson, A.B.: *Incomes and the welfare state – Essays on Britain and Europe*. Cambridge university press, 1995.
- Puohiniemi Martti: Arvot, asenteet ja ajankuva – Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan 2002 Limor kustannus
- Yliaska, Ville: Tehokkuuden toiveuni – Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle 2014 Into kustannus
- Herne, Kaisa: Sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa Räikkä, Juha (toim.): *Yhteiskuntafilosofia*. United Press, 2018, 11-30.

Heywood, Andrew Chin, Clayton: *5th edition, Political Theory - an introduction*. Bloomsbury publishing, 2023

Singh, Amit: *The Libertarian foundations of Nozick's "Anarchy, State and Utopia": A Critical response*. University of Delhi, 2024.

Muut lähteet:

Allardt, Erik, Numminen Maija, Lehtinen, Lauri, Saloranta, Pekka: *Facta 2001. 6, Hes-Itz* 1988 WSOY

Britannica. Stephen Eldridge. Hakusanat: Egalitarianism <https://www.britannica.com/topic/egalitarianism> (luettu 23.11.2024)

Tilastokeskus: Hakusanat: Rahanarvonmuunnin <https://stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (luettu 13.12.2024)

Britannica: Hakusanat: Keynesian economics <https://www.britannica.com/money/economics/Keynesian-economics> (luettu 9.12.2024)

Jäntti, Markus: Välfärdsstaten ifrågasatt, *Folktidningen Ny Tid* 17.2.1994 NO 7 s. 13